

СУСПІЛЬНА ДОВІРА ДО СУДУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ РІВНЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ СУДДІВ В ПРАВОЗАСТОСОВЧОМУ ПРОЦЕСІ

Бичков Ігор Геннадійович

кандидат юридичних наук,

*суддя Ковпаківського районного суду м. Суми
м. Суми, Україна*

Ми давно звикли до того, що суспільна довіра до суду і судової системи в цілому оцінюється соціологічними службами на основі соціологічних опитувань певної кількості населення в різних регіонах країни, або моніторингових досліджень, які проводять ті чи інші соціологічні інститути.

Практика показує, що такі опитування не засвідчують реальність якісних чи неякісних показників в роботі окремих суддів чи судів, а відображають настрої суспільства, які часто проявляються не на ґрунті особистого досвіду звернень конкретної особи до суду, а на основі суспільних розмов, високої критичності засобів масової інформації до певних окремих проявів негативного характеру за участі суддів: корупційних правопорушень, злочинів, порушення законодавчих вимог щодо декларування доходів і витрат тощо.

Безумовно, це не прикрашає окремих суддів, оскільки довіра до кожного судді обособлено примножує суспільний капітал, створюючи ефект соціальної легітимності судової влади. На цьому концентрує свою увагу законодавець в процесуальному праві, надаючи можливість кожній особі, яка є стороною в судовій справі, право на відвід суддів, закріплюючи при цьому уніфіковані підстави для їх відводу (ст. 36 ЦПК України [1], ст. 35 ГПК України [2], ст. 36 КАСУ [3], ст. 75 КПК України [4]).

Таким чином, на рівні реального правосуддя відвід суддів чи довіра до них, заявлених сторонами, третіми особами, їхніми представниками адвокатами чи прокурорами в межах процесуальної форми судових засідань, по суті, є першим проявом волевиявлення сторін, яке в обов'язковому порядку кожного разу перевіряється самим судом. Проголошення сторонами про довіру судді, по суті, є простим легітимним дозволом такому суб'єкту судової влади щодо розгляду справи сторін. Це означає, що вони довіряють такому судді урегулювати їх спір нормами права, покладаючись на його неупередженість, професійність та відповідальне ставлення до своїх посадових обов'язків. Так,

в 2019 році до судів надійшло 2 909 348 справ. У 2020 році таких справ було вже 3 675 900 справ і матеріалів. У 2021 році таке надходження складало 4 250 600 справ [5]. У 2022 році таких справ було 2 791 764 справи [6]. Таким чином, в усіх цих справах сторони довіряли суддям як незалежним, неупередженим та чесним професіоналам розглядати їх справу.

В той же час, при проведенні опитування в червні 2019 року, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» та Київським міжнародним інститутом соціології, судам України довіряло лише 14% громадян, хоча суди в цей час розглянули більше трьох мільйонів справ і в кожній з них сторони заявляли про довіру до суддів. Аналіз динаміки опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології за 2022–2024 роки на предмет довіри до судів показав, що у 2022 році така довіра складала 25% населення при 2 791 764 справах, які розглянули суди в цьому році, а у 2023–2024 роках рівень довіри суспільства до суду склав лише 12%

Таким чином, об'єм виконаної процесуальної роботи суддями і одночасна довіра сторін до реального правосуддя з одного боку є доволі високою. В той же час, довіра ж до суду, яка формується за рахунок зовнішніх чинників за межами правосуддя, є доволі низькою. Такий приклад довіри до суду можна пояснити тим, що в першому випадку весь процес судового розгляду урегульований нормами процесуального права, дотримання якого сторонами, третіми особами, їхніми представниками є обов'язковим, що не дозволяє останнім привносити в такий процес особистісний компонент, який в той же час проявляється за межами правосуддя у вигляді відносин суспільства до суду як судової влади, відношенню до права як державних приписів, узагальненого відношення до суддів як суб'єктів, які створюють своїми рішеннями та вироками певний правовий примус, який забезпечується державними інститутами влади. Питання ж державного примусу щодо осіб, які діють всупереч прийнятим державою законам, ніколи не мала безумовної підтримки в жодному суспільстві. На цьому фоні при суспільній, політичній нестабільності, посиленню корупції, соціальної несправедливості, довіра до державної влади стає доволі низькою. «Шлейф» такого негативу формує суспільну правосвідомість, яка у свою чергу впливає на довіру суспільства до всіх правоохоронних органів, які, нажаль, до такого «шлейфу» додають свій певний негатив. Суд же як інститут влади, на рівні правозастосовчого процесу, урегульовує всі ці негативні прояви в суспільстві, забезпечуючи законність та верховенство права на всій території нашої держави. У той же час, на фоні такого узагальненого суспільно-негативного підходу, кожна негативна дія, навіть та, яка

носить виключно приватний характер, по відношенню до кожного окремо взятого судді, починає узагальнюватись, посилюючи в такий спосіб недовіру суспільства по відношенню до всієї судової системи.

Таким чином, суспільна правосвідомість – це сформована часом суспільна думка про відношення суспільства до суду і суддів, права і закону, держави і судової системи, звичаїв і моралі, суспільних правил і положень, відповідальності і покарання, які проголошуються одними як справедливі, нечесними вважаються іншими, потребують крайніх мір вважають треті, потребують зміни проголошують четверті. Разом з тим, кожна така думка впливає на формування довіри суспільства до кожного окремого суду і судової системи в цілому, легітимізуючи їх, підіймаючи то на вершину Олімпу, то кидаючи все до його підніжжя, вимагаючи змін та відповідальності.

В той же час, під поняттям професійної правосвідомості суддів розуміється система як загальних, так і спеціально-правових знань про правосуддя, правозастосовчий та доказовий процес, який має місце в режимі реального часу судових засідань, які через своє внутрішнє переконання, проявляють своє ставлення до права, загальнолюдських цінностей, здійснюючи таким чином усвідомлене проникнення сутності правових явищ та їх юридичної кваліфікації в повсякденному житті суспільства.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 08.06.2025).
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 08.06.2025).
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 08.06.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.06.2025).
5. Огляд даних про стан здійснення правосуддя в 2021 році. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2021.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
6. Огляд даних про стан здійснення правосуддя 2022 році. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2022.pdf (дата звернення: 10.06.2025).